

Maria Żemigła

Aneks : pomiar cegły zabytkowej z zamków w Besiekierach, Lutomiersku i Łęczycy

Acta Archaeologica Lodziensia nr 26, 107-109

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANEKS

POMIAR CEGŁY ZABYTKOWEJ Z ZAMKÓW W BESIEKIERACH, LUTOMIERSKU I ŁĘCZYCY

Podczas badań na zamkach w Besiekierach, Lutomiersku i Łęczycy przeprowadzono szczegółową analizę statystyczną wymiarów cegły posługując się tam, gdzie można było, próbami pomiarów o wielkościach:

$20 \times X$ = grubości;

$20 \times Y$ = szerokości, to jest główce;

$20 \times Z$ = długości, to jest wozówce.

Wszystkie pomiary pobierano z reguły po dokładnej powierzchniowej obserwacji i analizie murów, a nadto zawsze wszystkie trzy wielkości — z tego samego miejsca. Samej analizy dokonywano według zasady opracowanej teoretycznie i graficznie przez Andrzeja Gruszeckiego¹. Zmieniono jednak w stosunku do pierwowzoru diagram liniowy na pasmowy, w którym to wartość jednego pasma szerokości 1 mm zamyka się zawsze w granicach od dolnej n -tej wartości granicznej do górnej $n + 1$ mm, wykazywanej w terenowym pomiarze danej wielkości.

Na zamku w Besiekierach pobrano 72 próby z tyłuż zbiorów cegieł, a zgrupowano je w 26 diagramach pasmowych. Wyróżniono tam łącznie 7 grup cegieł zbliżonych wymiarami.

W obrębie zamku w Lutomiersku pobrano w analogicznym rygorze 11 prób z tyłuż zbiorów cegieł. Utworzono z nich 10 diagramów pasmowych, a w dalszej analizie wydzielono 3 grupy cegieł o zbliżonych wymiarach.

Na zamku łęczyckim pobrano w analogicznym rygorze 31 prób z tyłuż zbiorów cegieł. Zestawiono je w 7 diagramów pasmowych, a w dalszym postępowaniu analitycznym wyróżniono 5 grup cegieł o zbliżonych wymiarach.

¹ A. Gruszecki, *Metoda graficzna badań pomiarowych cegły przy ustalaniu chronologii obiektów architektonicznych*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 10: 1965, z. 1, s. 55-58.

Przeprowadzona analiza pozwoliła wyróżnić zatem serie prób zbliżonych: w Besiekierach — 7; w Lutomiernsku — 3; w Łęczycy — 5. Nie są to jedyne wyniki analizy.

W trzech publikowanych obiektach stwierdzamy zgodność określonych grup cegieł z określonymi partiami lub fazami budowli. Natomiast w pięciu wypadkach stwierdzamy oczywiste względne następstwo czasowe poszczególnych grup cegieł. Oto one:

1. W Besiekierach filar arkadowy z cegły grupy 6 dostawiony jest do muru z cegły grup 3 i 4;
2. W Besiekierach cegłą grupy 6 zamurowano dziurę w ścianach z cegły grupy 4;
3. W Lutomiernsku cegłą grupy 2 zamurowano bramę w ścianie z cegły grupy 1;
4. W Lutomiernsku w piwnicy dostawiono sklepienie z cegły grupy 3 do ścian z cegły grupy 1;
5. W Łęczycy „dom nowy” z cegły grupy 3 dostawiono do murów i budynku bramnego z cegły grupy 2.

Są tu więc nie tylko przesłanki na pozytywne potraktowanie uzyskanego z badania cegły wyniku dla ustalania wzajemnej względnej chronologii poszczególnych grup cegieł w obrębie jednego obiektu. W wypadku zamku łęczyckiego istnieje oczywista możliwość bezwzględnego datowania różnych grup cegieł:

- 1 — współwystępujące grupy 1 i 2 — na II i III ćwierci XIV w.;
- 2 — grupa 3 — na lata 1563-1565.

Podobnie w Lutomiernsku, gdzie sklepienia piwnic wiążą się z przebudową zamku na klasztor reformatów, ukończoną w 1651 r., grupę 3 możemy kłaść na lata około 1650.

Stwierdzone różnice statystyczne pozwalają zatem określać zastosowaną metodę jako przydatną także do chronologicznego rozwarstwienia cegły w obrębie jednego obiektu². W ramach szerzej potraktowanego

² Zajmujemy więc odmienne stanowisko od zajętego przez A. Wyrobisza, *Próby znormalizowania wymiarów ceramiki budowlanej w Polsce w XVI wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 20: 1972, z. nr 1, s. 64-66. Jest zresztą oczywiste, że każdego faktu materialnego, który wprost nie zapisuje daty, tylko bardzo oględnie i z wszelkimi zastrzeżeniami można używać jako datownika historycznego. W tej mierze metoda zaproponowana przez Z. Tomaszewskiego, *Badania cegły jako metoda pomocnicza przy datowaniu obiektów architektonicznych*, Zeszyty Naukowe Politechniki Warszawskiej — Budownictwo, z. 4: 1954, s. 31-52, a rozwinięta przez Gruszeckiego, *op. cit.*, nie może być, zdaniem jej autorów, użyta bezkrytycznie i w oderwaniu od historii budowlanej samego obiektu, a także bez zrozumienia sytuacji tego obiektu w szerszym regionie. Jednym słowem — pojedynczych cegieł datować się przy jej pomocy nie da. Z tymi wszystkimi zastrzeżeniami na uwadze można przecież dostrzec pewną standaryzację wymiarów cegieł w ograniczonych regionach budowlanych i w ciągu kilku dziesięcioleci każdorazowo. Unifikacja taka obejmowałaby zatem kilka pokoleń w wieku

ośrodka budowlanego, to znaczy w trzech badanych miejscowościach, można również wykryć pewne zbieżności stałych przemian chronologicznych w wymiarach cegły, ale są one mniej oczywiste.

Do datowanej na XIV w. cegły grupy 1 z zamku łączyckiego można przyrównać cegłę grupy 1 z zamku w Besiekierach, użytą tylko w fundamentach domu zamkowego. Cegła grupy 5 w Besiekierach, z górnych partii ścian założenia pierwotnego — z początku XVI w., zbliża się do cegły grupy 3 z Łęczycy, datowanej wyjątkowo dokładnie na lata 1563-1565. Cegła grupy 6 z Besiekier, związana z przebudową zamku przez J. S. Szczawińskiego w połowie XVII w., daje się przyrównać do cegły z klasztoru oo. Bernardynów w Łęczycy, budowanego i remontowanego w latach 1633-1686. Wreszcie cegła grupy 1 z Lutomierska daje się przyrównać do cegły z pierwotnej struktury kościoła farnego pod wezwaniem Św. Andrzeja w Łęczycy, datowanego na lata około 1425 r.

twórczym. W takim pojmowaniu metody można w niej dopuszczać odchyłki rzędu nawet kilku milimetrów od przyjętej normy, natomiast fakt dysponowania własnymi formami do wyrobu cegły przez każdego fachowca też mieści się w niej znakomicie. Zresztą wydaje się nam, że sposób potraktowania analitycznego cegły z zamku w Łęczycy w niniejszej publikacji, a zwłaszcza tamtejszych grup wymiarowych 1 i 2, jest dostatecznym przykładem interpretacyjnym w tej mierze.

